

УДК 378.016:784

Прядко О. М.

ДОБІР ВОКАЛЬНО-ДИДАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ

У статті розглядається проблема добору вокально-дидактичного матеріалу у ході вокальної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів; здійснюється аналіз специфіки використання вокально-технічних вправ, вокалізів, художнього вокального репертуару з урахуванням особливостей вокального потенціалу майбутніх педагогів-музикантів.

Ключові слова: вокальна педагогіка, розвиток співацького голосу, вокально-дидактичний матеріал, вокально-технічні вправи, вокалізи, художній вокально-педагогічний репертуар.

Важливим компонентом процесу навчання студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів є їх вокальна підготовка. Досконале володіння майбутнім педагогом співацьким голосом, широкою палітрою засобів передачі змісту вокального твору є необхідною умовою його фахової компетентності. Процес підготовки майбутніх учителів до вокально-педагогічної діяльності в школі вимагає побудови чіткої стратегії розвитку їх співацьких голосів, урахування усіх аспектів вокального навчання.

Процес вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів з використанням методів розвитку співацького голосу здійснюється за допомогою застосування спеціального вокально-дидактичного матеріалу, який включає вокально-технічні вправи, вокалізи, художні вокальні твори. Тому розгляд питання добору вокально-дидактичного матеріалу в процесі вокальної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей є актуальним та своєчасним на даному етапі розвитку сучасної мистецької освіти.

Вивчення питання використання вокально-дидактичного матеріалу в процесі розвитку співацького голосу студентів-вокалістів здійснювали В.Антонюк, Л.Дмитрієв, М.Микиша, А.Менабені, І.Колодуб, В.Чайка. Цінними є погляди на проблему добору вокально-педагогічного репертуару педагогів М.Кондратюка, І.Вілінської, Д.Євтушенка.

Метою статті є здійснення аналізу використання вокально-дидактичного матеріалу в процесі вокальної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Спеціально дібраний вокально-педагогічний репертуар сприяє комплексному процесові формування вокально-технічних навичок та художніх умінь майбутніх педагогів-музикантів. Добір вокально-дидактичного матеріалу та встановлення послідовності його виконання здійснюється педагогом відповідно до дидактичної мети навчання та з урахуванням психологічних, фізіологічних та вікових особливостей студентів.

Вокально-технічні вправи є основним дидактичним матеріалом процесу розвитку співацького голосу вокалістів, які за рахунок багаторазового свідомого виконання сприяють формуванню умовних рефлексів механізму звукоутворення, необхідних вокальних умінь та навичок. За визначенням А.Менабені, “вправи – це багаторазово повторювана, спеціально організована дія, яка спрямована на поліпшення якості її виконання” [4, с. 59]. Вокальні вправи є найбільш простим видом музичного навчального матеріалу, з яким доводиться працювати вокалісту-початківцю. Однак використаття вправ відбувається не лише на початкових етапах занять з вокалу, а супроводжує вокаліста протягом усього його творчого життя. Добір системи вправ

© Прядко О. М., 2011

індивідуально для кожного студента педагогом має здійснюватись відповідно до поставленої мети та завдань навчання. На початкових заняттях вправи мають бути нескладними за будовою та ритмічним малюнком, охоплювати невеликий відрізок діапазону голосу вокаліста. На початкових етапах розвитку співацького голосу вокальні вправи не повинні містити стрибків на великі інтервали і вимагати затрати великої кількості повітря. Вони мають виконуватися звуком середньої сили без надмірної напруги голосового апарату. Підігравати мелодію вправи на фортепіано варто лише в процесі її вивчення, із її засвоєнням вправу треба виконувати в супроводі гармонічного акомпанементу на основі ладотонального настроювання, що сприятиме вихованню активного музичного слуху. Корисним є виконання вправ після настроювання без акомпанементу фортепіано.

У методиці постановки співацького голосу розспівуванню відводиться надзвичайно важлива роль. Педагоги з вокалу розмежують поняття розспівування, як розігрівання голосу, приведення м'язової системи в робочу форму, та розспівування, як відпрацювання техніки голосоутворення та голосоведення. Метою виконання вокальних вправ є вироблення правильної співацької установки, відпрацювання складних видів вокальної техніки, рівності подачі співацького звуку, згладжування регістрів, розширення діапазону, динаміки. Постановка голосу, робота над вокальною технікою є процесом вироблення складних вокальних стереотипів, робота з вироблення точних м'язових рухів та їх координування. Ефективною вона буде тоді, коли нервові процеси інертності студента будуть подолані, й він перебуватиме у стані активності, чому сприяє початкове розігрівання голосового апарату на нескладних, звичних для вокаліста вправах. На початковому етапі заняття педагог не повинен одразу вимагати краси звучання голосу, яскравості тембрального забарвлення та рухливості. Студенту потрібно дати час для подолання інертності, налагодження координації співацького процесу. Складні завдання на розвиток граничних нот діапазону, відпрацювання складних технічних умінь потрібно давати в середині уроку, коли голосовий апарат буде вокально готовим.

Не треба залишати послідовність вправ та їх характер незмінними впродовж тривалого часу. У разі постійного повторювання одних і тих же вправ студент може втратити інтерес до занять. Незмінна послідовність розспівування призведе до виникнення негативного стереотипу, звички виконання вокально-технічних вправ лише в певній послідовності. Усталена послідовність вокальних вправ необхідна лише на початкових заняттях з постановки голосу, що сприяє кращому засвоєнню вокальних навичок. Різноманітність вокальних вправ необхідна для розвитку вміння впоратися з усіма складнощами вокального виконавства.

Під час розспівування треба дотримуватися чіткої схеми виконання вправ. Починати заняття потрібно із вправ у повільному темпі з поступовим переходом до більш рухливих, починаючи співати на короткій ділянці діапазону варто продовжувати розспівування на всьому доступному на цьому етапі розвитку діапазоні. Співаючи вгору або вниз по секвенції, потрібно дотримуватися чіткого ритму та витримувати закономірні паузи між повтореннями однієї вправи, що сприяє вихованню відчуття музично-художньої міри, чіткої "внутрішньої пульсації". Кожна вправа має пропонуватись вокалісту неспішно, в тому темпі, який очікується від виконавця. Вправи, які виконуються на занятті з вокалу, не мають бути відірваними від безпосереднього виконання художнього твору, без зв'язку з метою виразного виконання. Виконуючи вправи, потрібно намагатися досягнути якості професіонального звучання співацького голосу.

Виконання вокально-технічних вправ може бути корисним або нашкодити, чи не принесе жодного результату. Це залежить від того, чи доцільним є їх застосовування на певному етапі розвитку вокаліста. Під час розспівування педагог має вимагати від вокаліста точного інтонування, виконання вправи повним голосом,

без форсування, чіткості дикції, утримування правильної співацької позиції на всьому діапазоні, правильного співацького дихання. Треба враховувати індивідуальні особливості сприймання студентами нового вокального матеріалу. У разі виникнення труднощів засвоєння нової вокально-технічної вправи педагогу потрібно кілька разів повторювати вправу голосом, чи програвати її на фортепіано.

Вправи потрібно подавати у різних темпах відповідно до особливостей голосу вокаліста. Так, вправи виконуються у більш рухливих темпах студентами, які володіють рівним звучанням голосу без обертонів. Коли ж у голосі студента є певні недоліки, чи надмірна кількість обертонів, вправи потрібно подавати у повільному темпі, для того щоб студент встигав координувати рухи голосового апарату, слідкувати за правильністю виконання вправи та якістю звуку. За наявності малої кількості обертонів у голосі вокаліста (хитанні) можна використовувати виконання вправ у більш швидкому темпі.

У процесі роботи над розвитком голосу вокаліста під час виконання вокальних вправ педагог дає студентові багато зауважень та вказівок. Для того, щоб студент встиг запам'ятати всі зауваження, отримані на занятті з вокалу, осмислити їх і закріпити у пам'яті, викладач має робити перерви між виконанням окремих вправ. Це дозволить усвідомити наявні помилки голосоутворення, подолати сформовані негативні співацькі стереотипи.

Тривалість розспівування на різних етапах навчання займає різну кількість часу. Так, на занятті зі студентами-початківцями на виконання вокальних вправ має відводитись більше часу, ніж із тренуваним студентом старших курсів. Студент, який серйозно ставиться до свого співацького голосу і прагне досягти гарних результатів, має набути звичку розспівуватись упродовж 20-30 хвилин кожного дня, незалежно від того чи проводяться заняття з педагогом. Комплекс вокальних вправ для самостійних занять повинен бути узгодженим з викладачем. Самостійно займатись вокалом студент може лише з дозволу педагога у разі вироблення навичок координування співацьких рухів, належного рівня розвитку вокально-слухових умінь самодіагностування власного процесу фонації.

На заняттях з вокалу можна використовувати виконання вправ на *legato*, *staccato* та з відкритим і з закритим ротом. Виконання вокально-технічних вправ на *legato* сприяє виробленню кантиленного співу, який покладено в основу вокальної майстерності. Спів на *legato* дозволяє вокалісту виробити довгий та правильний співацький видих, відпрацювати однорідність звучання голосу на всьому діапазоні, вирівняти звучання всіх голосних звуків. Спів зі штрихом *staccato* сприяє виробленню зібраного звучання, чіткої співацької атаки звуку, активізує роботу голосових складок, сприяє виробленню відчуття опори звуку. Поєднання співу в манері *legato* та *staccato* сприяє відпрацюванню точного інтонування співацького звуку, активізації роботи голосового апарату. Спів із закритим ротом сприяє виробленню високої співацької позиції, відпрацюванню відчуттів резонування. Спів із закритим ротом активізує роботу голосових складок та допомагає відшукати правильну позицію звуку, тому його варто застосовувати на початку заняття.

У педагогічній практиці широко використовуються збірки вокально-технічних вправ авторів М.Глінки, М.Варламова, П.Віардо-Гарсія, І.Вілінської, М.Донець-Тессейр, М.Єгоричевої, М.Микиші. Але більшість вправ, пропонує у збірках, за своєю складністю розраховані на студентів мистецьких вищих навчальних закладів. Вокальна підготовка майбутніх педагогів-музикантів вимагає використання вокально-технічних вправ меншої складності, доступних для виконання студентами з камерними голосами. У роботі зі студентами музично-педагогічних факультетів доцільно використовувати вправи авторів М.Єгоричевої, Т.Камінської, Т.Троянської, В.Мордвінова, С.Крижанківської, Є.Ниткунець, О.Шульгіної.

Вокалізи, як і вокально-технічні вправи, сприяють розвитку вокально-технічних умінь вокаліста і мають активно використовуватися у ході вокального навчання студентів музично-педагогічних факультетів. Використання вокалізів спрямоване на формування різних вокальних навичок (розвиток рухливості співацького голосу, уміння виконувати мелодичні прикраси: трелі, групетто, фіоритури, відпрацювання стрибків на складні інтервали, вироблення навичок кантиленного співу, розвитку співацького дихання та ін.). Виконання вокалізів, спрямованих на подолання технічних труднощів виконавства, є важливою складовою процесу розвитку співацького голосу. Виконання вокалізів допомагає поєднати певні вокально-технічні завдання з художньою формою виконання, сприяє розвитку навичок втілення емоційно-образного змісту вокальних творів. Успішності переходу від суто технічних вправлянь під час виконання вокальних вправ до виконання художніх творів сприяє використання на заняттях з вокалу вокалізів вітчизняних та зарубіжних композиторів різних епох. Деякі педагоги не вважають вокалізи ефективним засобом формування співацьких умінь та навичок і не використовують їх у процесі занять зі студентами. Можемо заперечити цьому і наголосити на доцільності застосування вокалізів як важливої складової навчального вокального матеріалу в процесі формування співацького голосу майбутніх педагогів-музикантів.

Починати спів вокалізів потрібно, сольфеджуючи (з називанням нот). На ефективності співу вокалізів з інструментально-точним відтворенням мелодії з неодмінним називанням нот наголошував співак і педагог М.Кодратюк [1, с. 100]. Цей вокально-педагогічний прийом використовували на практиці педагоги італійського бельканто. Виконання вокалізів з називанням нот сприяє виправленню певних недоліків звукоутворення, відпрацюванню активної артикуляції голосових органів, вирівнюванню звучання голосних та приголосних у співі. У разі недостатньої еластичності гортані спів з називанням нот, чітким вимовлянням сполучення звуків сприяє встановленню природного положення гортані. При виправленні тьмяного “заглибленого” звучання голосу сольфеджування також є дієвим методичним прийомом. На думку окремих педагогів-вокалістів, спосіб виконання вокалізів з називанням нот є малоефективним, як такий, що вимагає розсіювання уваги і не дозволяє зосередитись на виразному виконанні вокального твору. На нашу думку, виконання вокалізів, сольфеджуючи, є важливим засобом відпрацювання технічного боку вокального виконавства, розвитку дикції. Спів із називанням нот, особливо у швидкому темпі, потребує особливого зосередження уваги студента, швидкого орієнтування в нотному матеріалі. Подолавши ці труднощі на початковому етапі занять, уміння правильного сольфеджування вокальних творів принесе велику користь вокалісту в подальшій роботі над розвитком співацького голосу. Пізніше, коли музичний матеріал вокалізу, агогіка, динамічні відхилення будуть добре засвоєними, студент може виконувати вокаліз на певну голосну, вокалізуючи. Виконання вокалізів таким чином сприяє виробленню витривалості голосового апарату, допомагає в роботі над вирівнюванням звучання голосних на всіх ділянках діапазону співацького голосу. Під час виконання вокалізу на певну голосну потрібно слідкувати, щоб студент не відчував скутості голосового апарату. У разі наявності негативних відчуттів спів потрібно припинити, або перейти на сольфеджування. Студент має прагнути не лише технічної досконалості виконання вокалізу, але й свідомого художнього виконання. Виконання вокалізів на певну голосну є перехідним етапом від технічного матеріалу до виконання художніх творів. Вдало дібрані вокалізи дають студенту можливість легко долати усі наступні труднощі виконання вокальних творів.

У процесі розвитку співацького голосу вибудовується чітка послідовність навчальних дій: виконання вокальних вправ, вокалізів, художніх творів. Нехтування

виконанням вокально-технічних вправ, або вокалізів негативно відбиватиметься на процесі вокального становлення майбутніх педагогів-музикантів.

Основним матеріалом виховання вокаліста є художні твори. Добір *художнього вокального репертуару* має відбуватися з урахуванням індивідуальних вокально-технічних, вікових, психологічних можливостей студентів та їх музичних уподобань. Невідповідність вимог до виконання вокального матеріалу наявному рівневі вокального розвитку студентів може призвести до вироблення неправильних співацьких навичок, перевтоми голосового апарату вокаліста, викликати часткову втрату голосу, призвести до виникнення професійних захворювань голосового апарату. Вокальні твори, пропонувані студентам для виконання, мають бути ретельно проаналізованими педагогом з вокально-технічного, музичного та художнього боку. Корисно проводити аналіз вокальних творів разом зі студентами, що сприяє формуванню навичок здійснення технічно-стилістичного аналізу вокально-педагогічного репертуару.

Звертаючись до проблеми формування вокально-педагогічного репертуару майбутніх педагогів-музикантів, маємо зазначити, що основну частину цього дидактичного матеріалу мають займати вокальні твори українських композиторів та українські народні пісні. Музична спадщина українського народу, акумулюючи емоційний досвід поколінь, втілює і передає ціннісне ставлення до світу крізь призму національної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання естетичної культури, а також патріотичних почуттів, громадянської позиції особистості. Основною рисою національної вокальної культури є зв'язок манери виконання з фонетикою мови. Серед дослідників вокального мистецтва існує думка про наявність національних особливостей голосового апарату вокаліста [5, с. 34]. Працюючи із співаками-початківцями, професор Національної музичної академії ім.П.І.Чайковського М.Кондратюк особливу увагу приділяв, тому, яка мова є рідною для вокаліста, і відповідно до цього формувалася вокально-педагогічний репертуар студента. Великого значення в роботі над репертуаром професор надавав виконанню народних пісень без супроводу, дозволяючи застосовувати прийоми “звуквисотного нюансування” [1, с. 100-102]. Виконання українських народних пісень на уроках вокалу без акомпанементу сприяє розвитку ладового слуху, відпрацюванню точності інтонування, виробленню навичок художньої інтерпретації твору вокалістом не обмежуваним мажоро-мінорним супроводом. Проникаючи у глибокий зміст зразків народної творчості, закладений етносом нашого народу, студент оволодіває широкою палітрою художніх засобів виразності, зростає потреба самовираження засобами народної вокальної творчості. Про необхідність залучення творів українських композиторів та обробок українських народних пісень у систему підготовки майбутніх педагогів-музикантів наголошувала доцент кафедри сольного співу Національної музичної академії ім.П.І.Чайковського, автор науково-методичної праці “Значення репертуару у вихованні співака” І.Н.Вілінська [2, с. 75-90].

Звідси, робимо наступні висновки:

- процес розвитку співацького голосу здійснюється за допомогою застосування спеціального вокально-дидактичного матеріалу, який включає вокально-технічні вправи, вокалізи, художні вокальні твори;
- добираючи вокально-дидактичний матеріал для роботи з майбутніми педагогами-музикантами потрібно враховувати специфіку їх вокальних даних, особливості процесу вокальної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів, що передбачає використання вокально-педагогічного репертуару доступного для виконання студентами з камерними голосами;

- добір художнього вокального репертуару має проводитися з урахуванням індивідуальних вокально-технічних, вікових, психологічних можливостей студентів і їх музичних уподобань.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Традиції української вокальної школи. Микола Кондратюк : наукове дослідження / Валентина Геніївна Антонюк. – К. : Українська ідея, 1998. – 148 с.
2. Вилинская И.Н. Значение репертуара в воспитании певцов / И.Н.Вилинская // Вопросы вокальной педагогики / сост. Д.Г.Евтушенко: Очерки. – М. : Музыка, 1967. – Вып. 3. – С. 45-90
3. Дмитриев Л. Основы вокальной методики : учеб. пособ. для муз. вузов / Леонид Борисович Дмитриев. – М. : Музыка, 1968. – 675 с.
4. Менабени А.Г. Методика обучения сольному пению / Анджелина Георгиевна Менабени. – М. : Просвещение, 1987. – 93 с.
5. Христиансен Л.Л. Работа с народными певцами / Л.Л.Христиансен // Вопросы вокальной педагогики / ред. – сост. Л.Б.Дмитриев. – М. : Музыка, 1976. – Вып. 5. – С. 9-38.

In the article the problem of selection of vocally-didactics material is examined during vocal preparation of students of musical specialities of higher educational establishments; the analysis of specific of the use of vocally-technical exercises, vocalises, artistic vocal repertoire is carried out taking into account the features of vocal potential of future teachers-musicians.

Key words: *vocal pedagogics, development of voice of singer, vocally-didactics material, vocally-technical exercises, vocalises, artistic vocally-pedagogical repertoire.*

УДК 37.036:784

Слонецька С. П.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ

У статті розглядаються методи та прийоми творчої пізнавальної активності учнів, особливості та доцільність їх використання у різних формах музичної діяльності на уроках музики.

Ключові слова: *пізнавальна активність, учні, методи і прийоми, особливості розвитку, види музичної діяльності.*

Перспективним напрямом гуманізації освіти є орієнтація навчання на розвиток творчої пізнавальної активності дитини. Пріоритетним стало виявлення самобутності суб'єкта навчально-виховного процесу. У зв'язку з цим зміст освіти набуває якісно нового смислу: виступає засобом розвитку внутрішнього світу людини. Зміна освітніх ідеалів пов'язана з формуванням особистісних якостей дитини, наповненням її уявлень відчуттями, ціннісними переживаннями та смислами, цим і пояснюється *актуальність* обраної теми статті. Акцентується увага на необхідності розвитку в учнів самостійності, творчої ініціативи, потреби в самовдосконаленні, виявленні моральної позиції, естетичних поглядів тощо. Особистісна парадигма робить учня творцем власної діяльності, що передбачає «включення» його особистісних функцій у навчальний процес, відповідальність за хід навчання. Така орієнтація сучасної школи змушує педагогів, в тому числі й учителів музики, переглянути пріоритети в системі методів і засобів навчання.

© Слонецька С. П., 2011